

LEON KOJ

STUDIA SEMIOTYCZNE W UMCS

W dniu 1 października 1990 r. w ówczesnym Międzyuczelnianym Instytucie Filozofii i Socjologii a obecnym Wydziale Filozofii i Socjologii UMCS zostały uruchomione studia semiotyczne, noszące nazwę *Nauka o Języku i Komunikacji*.

Od lutego 1990 r. odbywały się dyskusje na temat reformy studiów filozoficznych. Nabrały one pewnej konkretności, gdy zaproponowano studium semiotyki. Te propozycje poprzedzone były rozmowami w zupełnie wąskim gronie. Tam zastanawiano się nad następującymi sprawami.

1) Czy studium semiotyczne powinno bazować na studiach filozoficznych lub filologicznych, lub matematycznych, lub socjologicznych? Każda z powyższych ewentualności ma swoje zalety i wady. Wiadomo, że na studiach filologicznych sporo zajęć poświęconych jest językowi. Adept semiotyki studiujący np. polonistykę ma w sposób naturalny szeroki dostęp do wiedzy o języku. Wadą tego rozwiązania jest jednostronność filologicznych zainteresowań językowych. Na filologiach pomija się sprawy języków sztucznych, tak ważnych w naukach ścisłych, w łączności i w elektronicznym przetwarzaniu informacji. Zakotwiczenie studiów semiotycznych w socjologii lub/i psychologii pozwala powiązać semiotykę z tak praktycznymi dziedzinami, jak reklama, i tak teoretycznymi, jak rozważania nad strukturą pamięci. Jednak i w tym przypadku izolacja od logicznej teorii języków, małe zainteresowanie konkretnymi problemami gramatycznymi czyni to rozwiązanie mniej interesującym. Matematycy z kolei nie troszczą się o takie sprawy, jak psychologia języka, gramatyka opisowa, socjologia języka, historia języka. Względnie najwszechstronnejsze informacje o języku — jakkolwiek bardzo powierzchowne — uzyskują studenci filozofii. Otrzymują trochę wiadomości z logicznej teorii języka, więcej z filozofii języka, trochę psychologii i socjologii języka. W ramach logiki poznają nieco z teorii mnogości i algebry, co umożliwia zrozumienie podstaw matematycznych języka. Semiotyka ze swojej istoty ma być wszechstronnym badaniem języka. Z tej racji najlepiej ufundować ją na filozofii, odpowiednio wzbogacając o dodatkowe elementy i rozbudowując te, które już obecnie występują w programach filozoficznych. Zainteresowania językiem są w filozofii od czasu tzw. *linguistic turn* olbrzymie. Odejście od bardziej tradycyjnego modelu filozofii w sposób naturalny zbliża filozofię do semiotyki. Po powzięciu decyzji o powiązaniu nauki o języku i komunikacji z filozofią, sprawę przedstawiono na Radzie Instytutu, która wyłoniła komisję do rozpatrzenia sprawy. Tam w czasie burzliwych obrad przedyskutowano drugi problem.

2) Była to kontrowersja co do stopnia swobody wyboru zajęć przez studentów. Kompromis, który przyjęto polega na tym, że student decydując się po kolei na specjalizację semiotyczną, później na subspecializację w ostatecznej instancji wybiera 70% zajęć. Po dokonaniu wyborów specjalizacyjnych ma już dużo mniejsze możliwości wybierania zajęć. Związane są one z przewidywanym przez niego zawodem. W programie uwidoczono jedynie przedmioty, które powinien zaliczyć w trakcie studiów. Nie określono bliżej treści tych przedmiotów i sposobu prowadzenia zajęć. Te sprawy są w wysokim stopniu do uzgodnienia między studentami i prowadzącymi zajęcia. Komisja przyjęła następujące zasady. 1. Kształcenie na wydziale filozofii i socjologii będzie prowadzone na dwóch zasadniczych kierunkach: filozofii i socjologii. Kierunek filozoficzny będzie posiadał trzy specjalizacje: filozofia klasyczna, filozofia kultury, nauka o języku i komunikacji. Dwa pierwsze lata studiów filozoficznych będą wspólne dla wymienionych specjalizacji i student zapozna się tam z zasadniczym korpusem problemów filozoficznych. Właściwa specjalizacja zacznie się na trzecim roku studiów. 2. Druga zasada przesądza, że student nie powinien być obciążony więcej niż 22 godzinami zajęć obowiązkowych w ciągu tygodnia. Chodzi o to, aby mógł sam pracować lub/i uczęszczać na zajęcia dodatkowe wedle upodobań. Zastanawiano się nad sposobem gratyfikacji owych dodatkowych zajęć. 3. Zgodzono się na zasadę, że w miarę możliwości student powinien mieć jak najwięcej możliwości wyborów. Nie widziano możliwości kadrowych i finansowych zaproponowania studentom w ramach jednego przedmiotu alternatywnych wykładowców. 4. Zwrócono uwagę, że student nie powinien dokonywać wyborów bez wcześniejszego zapoznania się z przykładowymi zajęciami ze specjalności lub subspecialności, co do których ma dokonać wyboru. W związku z tym na latach poprzedzających decyzję student powinien mieć zaproponowane zajęcia fakultatywne wprowadzające do specjalizacji (subspecializacji). Zajęcia takie wprowadzono na latach I i II przed podejmowaniem decyzji o specjalizacji i na roku III przed podjęciem decyzji co do subspecializacji.

Jakież zatem jest program studiów semiotycznych? Jak powiedziano, dwa pierwsze lata zajmują podstawowe zajęcia z filozofii: historia filozofii (300 godz.!), logika, metodologia, ontologia, teoria poznania, etyka. Uzupełnieniem tego zestawu nie wyliczonego do końca jest dziesięć przedmiotów do wyboru, cztery z nich student musi wybrać i na nie uczestniczyć. Są to zajęcia pozwalające zdobyć przez niego orientację, czego będą dotyczyły specjalizacje. Ze specjalizacją semiotyczną związane są przedmioty: wstęp do matematyki, historia semantyki, historia logiki, praktyczne zajęcia z informatyki. Jeśli student po dwóch latach studiów wybrał specjalizację Nauka o Języku i Komunikacji i nie zaliczył wszystkich czterech zajęć wprowadzających do tego studium, musi je uzupełnić. Na roku trzecim do programu należą przedmioty obligatoryjne wspólne dla wszystkich adeptów semiotyki (ogólna semiotyka językowa, ogólna teoria znaku, matematyczne podstawy języka, seminarium semiotyczne) i szereg zajęć fakultatywnych, przygotowujących studenta do następnego wyboru: zapisu do jednej z trzech subspecializacji semiotycznych: logika, informatyka, nauka o języku naturalnym. Tych przygotowujących do wyboru zajęć jest sporo (15) i student musi z nich wybrać 5. Częściowo będzie je zaliczać na wydziałach pozafilozoficznych: na wydziale matematyczno-fizycznym, na sekcji matematyki ogólnej lub na informatyce; na wydziale humanistycznym, na

polonistycy lub którejś z filologii obcych. Po dokonaniu wyboru subspecjalizacji student na roku czwartym i piątym uczęszcza na zajęcia obowiązkowe na danej subspecjalizacji i na zajęcia fakultatywne związane z typem pracy zawodowej, do której się chce przygotować. Te ostatnie zajęcia uzupełniane są przedmiotami fakultatywnymi uzgodnionymi z kierownikiem seminarium, które mają pogłębić indywidualne zainteresowania studenta.

Od strony liczbowej studium nauki o języku i komunikacji wygląda następująco. Ogólna minimalna liczba zajęć, które musi zaliczyć student wynosi 4000 godzin (na poszczególnych subspecjalizacjach są niewielkie różnice). Z tej liczby 1300 godzin przypada na zajęcia filozoficzne wspólne wszystkim studentom filozofii. Zajęć specjalizacyjnych w ten lub inny sposób wybieranych przez studenta jest 2700, czyli ok. 70%. Z tej ostatniej liczby 3/5 związane są z subspecjalizacją (ok. 1600 godzin). Zajęcia subspecjalizacyjne obejmują więc 40% całego pensum. Jedna trzecia zajęć subspecjalizacyjnych przewidziana jest na uzupełnienie wiadomości potrzebnych do zdobycia uprawnień do wykonywania zawodu (licencjat). Subspecjalizacja logiczna w związku z nasyceniem jej programu przedmiotami matematycznymi po odpowiednich uzupełnieniach powinna upoważniać do nauczania matematyki w szkołach średnich. Subspospecjalizacja dotycząca języka naturalnego powinna sprzyjać uprawianiu zawodu polonisty (po uzupełnieniu zajęć). Subspospecjalizacja informatyczna nie wymaga komentarzy co do zawodu.

Po wyjaśnieniu struktury programu można wyliczyć przykładowo niektóre zajęcia należące do poszczególnych kategorii.

1. Zajęcia wspólne dla całego kierunku: historia filozofii, ontologia, teoria poznania, etyka, kurs podstawowy logiki, metodologia, dwa języki obce.
2. Zajęcia wspólne tylko w ramach specjalizacji Nauka o Języku i Komunikacji: wstęp do matematyki, historia semantyki, historia logiki, wstęp do specjalizacji semiotycznej, wstępna praktyka operowania komputerem, matematyczne podstawy języka, ogólna teoria znaku, ogólna semiotyka języka, filozofia języka.
3. Zajęcia na subspecjalizacji Semiotyka języka naturalnego: językoznawstwo ogólne, teoria literatury, semiotyka kultury, psychologia i socjologia języka, dyskusja, dialog i retoryka, reklama i propaganda, gramatyki transformacyjne i kognitywne.
4. Zajęcia na subspecjalizacji Logiczna teoria języka: pogłębiony kurs logiki, matematyczne podstawy języka, kurs pogłębiony, semantyka logiczna, wybrane działy logiki filozoficznej (modalnej, erotetycznej, deontycznej itd.), elementy teorii mnogości i topologii, logiczne podstawy komputacji.
5. Zajęcia na subspecjalizacji informatycznej: matematyczne podstawy języka (jak wyżej), logiczne podstawy komputacji (jak wyżej), Cybernetyka i teoria systemów (elementy), metody numeryczne, programowanie, najważniejsze języki komputerowe, przykładowe programy.

Wszyscy studenci oczywiście biorą udział w seminariach. W porozumieniu z kierownikiem seminarium dobierają dodatkowe zajęcia, które mogą być przydatne dla opanowania zawodu. Np. studenci subspecjalizacji semiotyka języka naturalnego mogą uczestniczyć w zajęciach z historii literatury polskiej, z gramatyki opisowej języka polskiego, z dziennikarstwa. Osoby zgłębiające logiczną teorię języka mogą uzupełniać

studia matematyczne uczestnicząc w zajęciach z analizy, geometrii. Podobnie rozszerzać mogą swoją wiedzę i swoje umiejętności studenci informatyki. Wszystkie te dodatkowe zajęcia mieszczą się w wymienionych na początku 4000 godzin programowych. Obciążenie jest nie zbyt wielkie i student jest w stanie opanować jeszcze dalsze przedmioty, za które będzie gratyfikowany osobnymi punktami.

Powyższy program da się zapewne zrealizować. Na specjalizacji Nauka o języku i Komunikacji zamierzamy skorzystać z pracowników Wydziału Filozofii i Socjologii, gdzie dysponujemy pięcioma pracownikami samodzielnymi zajmującymi się problemami języka (oprócz adiunktów), innych pracowników samodzielnych jest ponad dziesięciu. Ponadto studenci będą mogli korzystać z lingwistów na filologiach, z usług matematyków zarówno sekcji matematyki ogólnej jak i sekcji informatycznej. Jak wielkie jest zainteresowanie problemami semiotycznymi wśród pracowników wydziału, niechaj świadczy to, że w ostatnich trzech latach opublikowali oni następujące książki o treści semiotycznej:

A. W serii wydawniczej RRR ukazały się: Jacek Pańniczek: *Meinongowska wersja logiki klasycznej*. Lublin 1988, 239 s.; Zbysław Muszyński (wyd.): *O nieostrości*. Lublin 1988, 347 s.; Leon Koj, Andrzej Wiśniewski: *Inquiries into the Generating and Proper Use of Questions*. Lublin 1989, 155 s.

B. W serii wydawniczej „Biblioteka Myśli Semiotycznej” ukazały się: Leon Koj: *Problemy semiotyki logicznej*. Warszawa — Lublin 1990, 452 s.; Jacek Woźniak: *Logiczna analiza pojęć typologicznych*. Warszawa — Lublin 1990, 136 s.; Jolanta Świderek: *Logika Klaudiusza Galena*. Warszawa — Lublin 1990, 122 s.; Leon Koj: *Analizy i przeglądy semiotyczne*. Warszawa — Lublin 1990, 280 s.; Zbysław Muszyński (wyd.): *Język, znaczenie, rozumienie i relatywizm*. Warszawa — Lublin 1992; Jacek Pańniczek (wyd.): *Ontologia fikcji*. Warszawa — Lublin 1991, 209 s.; Henryk Kardela i Zbysław Muszyński: *Noam Chomsky: inspiracje i perspektywy*. Warszawa 1991, 188 s.. W ramach tej serii opublikowana została książka pracownika sąsiadującego uniwersytetu, tj. KUL-u — Urszula Żegleń: *Modalność w logice i w filozofii. Podstawy ontyczne*. Warszawa — Lublin 1990, 402 s. Ponadto Leon Koj opublikował poza Lublinem książkę: *Myśl i znak*. Białystok 1990, 131 s., zaś pracownik KUL, ks. Andrzej Bronk opublikował: *Rozumienie, dzieje, język*. Lublin 1988, 421 s. W najbliższych latach seria publikacji chyba będzie nie mniejsza. Gdy weźmie się pod uwagę wielkie tradycje analityczne w Polsce od J. Łukasiewicza, przez M. Ossowską po R. Ingardena i nadal żywą dyskusję w semiotyce, m. in. prowadzoną na łamach „Studiów Semiotycznych”, można mieć uzasadnioną nadzieję, że studia semiotyczne w Lublinie będą się dobrze rozwijały.

Studium zostało uruchomione przed rokiem. Zasadnicze decyzje studenckie zapadną we wrześniu, października 1992 r. Trudno już dzisiaj coś konkretnego powiedzieć o liczbie adeptów nowej dziedziny. W każdym razie po rozpropagowaniu wiadomości o nowym typie studiów liczba kandydatów na studia filozoficzne powiększyła się w tym roku o 100% w porównaniu z poprzednimi latami. Po raz pierwszy na jedno miejsce kandydowało czterech młodych ludzi. W tej sytuacji władze uczelni zdecydowały się na powiększenie limitu przyjęć z 20 na 30 osób i na dopuszczenie tej samej liczby wolnych słuchaczy.